ارزیابی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان دوره ابتدایی در ایجاد صلاحیتهای لازم در معلمان به منظور تحقق بخشیدن به هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره

نسرین فارسی علی‌آباد[1]
دکتر فائزه ناطقی[2]
دکتر محمد سیفی[3]

چکیده

این تحقیق با هدف ارزیابی اثربخشی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان دورهٔ ابتدایی در تحقق بخشیدن به هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره ابتدایی ایران انجام شده است. پژوهش حاضر با توجه به هدف مطالعه، در زمرهٔ پژوهشهای ارزشیابی است که براساس پرسشهای مطرح شده در آن، از روشهای گوناگون کتابخانه ای، تحلیل محتوای کیفی –قیاسی و توصیفی- پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق را سند برنامه درسی ملی، سند مبانی نظری تحول بنیادین، متون مرتبط با برنامه‌ریزی درسی و ارزشیابی آموزشی، معلمان ابتدایی شهرستان رفسنجان که حدود نود درصد از دوره‌های ضمن خدمت را به منظور انطباق با تغییرات انجام شده در برنامه‌های درسی دوره ابتدایی گذرانده بودند(در مجموع ۳۲۱ معلم) و نیز ۲۱ مدرس دوره‌های ضمن خدمت تشکیل داد. روش نمونه‌گیری در زمینهٔ اسناد تمام شماری، متون تخصصی نمونه‌گیری در دسترس و در زمینهٔ جامعه آماری تمام شماری بود. ابزار گرد آوری داده‌ها برگه(فیش) و نمون برگ (چک لیست) محقق ساخته، مصاحبه و دو پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی و پایایی این ابزار تأیید شده است. در پاسخ به سؤالهای فرعی پژوهش، نه عنصر برنامه درسی کلاین به عنوان ملاک ارزیابی برنامه‌های درسی ضمن خدمت در نظر گرفته شد و برای تعیین وضعیت ملاکها ۱۰۶ نشانگر از متن اسناد بیرون کشیده شد و نظر متخصصان معیار قضاوت میزان مطلوبیت نشانگرها و در نهایت ملاکها قرار گرفت. نتیجه ارزیابی وضعیت نسبتاً مطلوب برنامه‌ها در راستای تحقق بخشیدن به هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره بود.

کلید واژگان: ارزشیابی، برنامه‌درسی، آموزش ضمن خدمت، معلمان دورهٔ ابتدایی، برنامه درسی ملی

تاریخ دریافت: ۹۵/۸/۳ تاریخ پذیرش: ۹۶/۳/۷

۱. دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران n.farsi42@gmail.com
۲. استادیار، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران (نویسنده مسئول) f-nateghi@iau-arak.ac.ir
۳. استادیار، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک، اراک، ایران m.seifi@iau-arak.ac.ir

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

مقدمه

معلمان عنصر اصلی هرگونه تحول در نظام آموزش و پرورش به شمار می آیند. سرمایه‌گذاری برای آموزش معلمان به ویژه در دوره ابتدایی که زیربنای نظام آموزشی و از اساسی‌ترین و مهم‌ترین دوره‌های تحصیلی است، از سودمندترین سرمایه گذاریها محسوب می‌شود. این سرمایه‌گذاری موجب گسترش آموزش عمومی می‌شود و از نظر فردی و سازمانی نیز ثمربخش است، همچنین مهم‌ترین عامل رشد وتوسعه کیفی تعلیم و تربیت به‌شمار می رود (جعفری، ۱۳۹۲؛ واشیست[1]، ۲۰۰۲)؛ رشدی که با اختصاص دادن منابع انسانی، مالی و کالبدی از سوی دولت به آموزش ابتدایی از طریق اجرای دوره‌های ضمن خدمت معلمان امکان‌پذیر می‌شود (آتشک،۱۳۸۸).به طور کلی توفیق و کامیابی هر نظام آموزشی و دستیابی به نتایج حاصل از تغییر نظام، بدون آموزش نیروی انسانی امکان پذیر نیست. بررسیهای انجام شده در زمینهٔ دوره‌های ضمن خدمت معلمان نشانگر آن است که این آموزشها موجب پایبندی بیشتر به قوانین سازمانی، افزایش همکاری در مدرسه و بهبود عملکرد دانش آموزان می‌شود (بهار،۱۳۹۰؛ چپمن و ویلسون[2]،۱۹۹۹). برخی از پژوهشها دلایل شرکت معلمان در دوره‌های ضمن خدمت را رضایت روحی پس از تدریس موفق، آموختن روشهای پژوهش به ویژه تاکید برفناوری اطلاعات و ارتباطات و افزایش رشد حرفه ای آنها بیان کرده اند (میرزا محمدی و قاضی زاده،۱۳۸۷). در دنیای امروز هیچ سازمانی را نمی‌توان بی‌نیاز از آموزش ضمن خدمت کارکنان خود دانست.از این رو یک درصد از اعتبارات جاری و عمرانی هر یک از دستگاههای دولتی بر اساس آیین نامهٔ اجرایی ماده ۱۵۰ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران برای اجرای دوره‌های ضمن خدمت کارکنان اختصاص داده شده است. این امر بیانگر اهمیت آموزشهای ضمن خدمت در جامعه ایران است. به تبع این تصمیم آموزش و پرورش ایران با هدف افزایش کارآیی و اثر بخشی معلمان، رشد توانمندیهای ایشان متناسب با توسعهٔ دانش و فناوری، رشد فضایل اخلاقی، بهبود روابط انسانی، همه ساله هزینه‌های قابل توجهی را برای آموزش نیروی انسانی تحت پوشش خود تخصیص می دهد (اورنگی وهمکاران،۱۳۹۰)؛ آموزشی که اثربخشی خود را مدیون مجموعه وقایع از پیش تعیین شده ای، تحت عنوان برنامه درسی می‌داند که به قصد دستیابی به نتایج آموزشی – تربیتی برای معلمان در دوره‌های ضمن خدمت در نظر گرفته می‌شوند

1. Vashist
2. Chapman & Wilson

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

(آیزنر[1]،۱۹۹۴). یک برنامه درسی از عناصر متفاوتی تشکیل می‌شود، عناصری که طرح برنامه درسی متغیری تابع نوع تصمیمات اتخاذ شده و چگونگی برخورد با آنها است. درباره عناصر یا اجزای برنامه‌های درسی میان صاحب نظران برنامه ریزی اتفاق واجماع وجود ندارد و دامنه ای وسیع از یک تا ۱۱ عنصر(ده عنصری که اکر[2] مطرح کرده به اضافهٔ عنصر نیاز که تابا[3] مطرح کرده است) را در بر می‌گیرد. یکی از معروف‌ترین برداشتهای ارائه شده از عناصر برنامه درسی طبقه بندی کلاین[4] (۱۹۹۱) است. کلاین این عناصر را شامل اهداف، محتوا، راهبردهای یاددهی-یادگیری، مواد و منابع، فعالیتهای یادگیری فراگیران، روشهای ارزشیابی، گروهبندی فراگیران، زمان و فضا می‌داند (مهرمحمدی،۱۳۸۳).

در میان عناصر برنامه درسی، هدف به عنوان یک عنصر اصلی جایگاهی خاصی دارد؛ بدون این عنصر جریان یادگیری سبب رشد جهت‌دار یادگیرنده نمی‌شود. هدف به‌قدری در برنامه درسی اهمیت دارد که بدون آن درهیچ یک ازمراحل برنامه‌ریزی درسی نمی‌توان تصمیمی گرفت (ملکی،۱۳۸۷). منظور از محتوای برنامه عبارت است از دانش سازمان یافته و اندوخته شده، اصطلاحات، اطلاعات، واقعیات، قوانین، اصول، روشها، مفاهیم، تعمیمها، پدیده ها و مسایل مربوط به همان ماده درسی است.اصولاً بدون داشتن محتوای مناسب، یادگیری قابل تصور نیست و کارآیی و اثربخشی یادگیری تا حد زیادی به نوع محتوا بستگی دارد(قورچیان و تن ساز،۱۳۷۶). روشهای تدریس درحکم ابزارها و راهکارهایی محسوب می‌شوند که معلم آنها را به منظور کمک به دانش‌آموزان برای کسب کردن تجربه و مهارت یا فراگیری حیطه ای از معرفت به کارمی‌برد. روشهای تدریس در صورتی که مؤثر و کارآمد باشند، به هدفهایی مطلوب منتهی خواهندشد (گوتک،۱۳۸۹). زمان دارای سه بعد(زمان شروع) هنگام ارائه محتوا، (زمان آموزش) مدت ارائه محتوا و (جایگاه درس) ترتیب ارائه محتواست (موسی‌پور،۱۳۸۷). فضا و تجهیزات کمک آموزشی ازع وامل مؤثر در فرآیند تدریس است. به طورکلی نور، حرارت، گرما، سرما و مناسب بودن مکان مدرسه می‌تواندروش تدریس را تحت تأثیر قراردهد (خورشیدی،۱۳۸۲). ارزشیابی عملکرد تحصیلی عبارت است از سنجش عملکرد یادگیرندگان و مقایسه نتایج حاصل با هدفهای از پیش تعیین شده آموزشی؛ به منظور تصمیم گیری در این موردکه آیا فعالیتهای آموزشی مدرس و کوششهای یادگیری فراگیران موفقیت آمیز بوده و به چه میزانی (سیف،۱۳۸۵). با اینکه آموزش

1. Eisner
2. Ecker
3. Taba
4. Klein

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

ضمن خدمت معلمان از اساسی‌ترین نیازهای آموزش و پرورش هر جامعه است و می‌تواند در صورت برنامه‌ریزی و اجرای صحیح، زمینه رشد و پیشرفت حرفه ای کارکنان و معلمان را فراهم نماید (درانی، لواسانی و خلجی، ۱۳۸۶)؛ اما متأسفانه نتایج تحقیقات انجام شده در داخل کشور نشانگر وضعیت نامطلوب و ناکارآمد بودن این دوره‌ها است؛ ناکارآمدی که خسارات جبران‌ناپذیری به پیکرهٔ نظام آموزش و پرورش وارد می کند، به ویژه در زمان حاضر که براساس سند برنامه درسی ملی یعنی نقشهٔ جامع یادگیری، تحولات همه جانبه، گسترده و عمیق در مفاهیم و محتوای برنامه‌های درسی و تربیتی دوره ابتدایی به منظور تربیت یکپارچه عقلی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی دانش آموزان در چهار عرصه خود، خدا، خلق و خلقت حاصل شده است.تغییراتی که اجرای مطلوب آنها بر اساس سند نیازمند معلمانی بهره‌مند از صلاحیتها و شایستگیهای حرفه ای و تخصصی مناسب است؛ صلاحیتهایی که باید تمهیدات آنها در مهندسی نیروی انسانی و در برنامه های آموزشی، جذب و توانمند سازی و بازآموزی معلمان در سطوح گوناگون در دانشگاه فرهنگیان و مراکز آموزشهای ضمن خدمت مورد توجه جدی قرار گیرد (برنامه درسی ملی،۱۳۹۱). قدر مسلم اینکه یکی از محوری‌ترین و اثر گذارترین عوامل در اثربخشی دوره‌های ضمن خدمت برنامه‌های درسی این دوره‌هاست. لذا برای دستیابی به خروجیهای مطلوب این دوره‌ها، ارزیابی مکرر این برنامه‌ها و ارائه بازخورد برای سوق دادن آنها به وضعیت مطلوب امری ضروری است. مطالعه حاضر در پاسخ به این ضرورت طراحی و اجرا شده است. پرسش اصلی تحقیق حاضر عبارت بود از «میزان مطلوبیت برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان دوره ابتدایی در ایجاد صلاحیتهای لازم در معلمان به منظور تحقق بخشیدن به هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره چگونه است؟»

در پاسخ به این پرسش پژوهشی، سه پرسش فرعی مطرح گردید.

۱. به منظور ارزیابی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان دوره ابتدایی در ایجاد صلاحیتهای لازم در معلمان برای تحقق بخشیدن به هدف کلی برنامه های درسی و تربیتی دوره چه ملاکهایی را باید در نظر گرفت؟

۲. نشانگرهای ملاکهای ارزیابی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان دوره ابتدایی در ایجاد صلاحیتهای لازم در معلمان برای تحقق بخشیدن به هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره کدام اند ؟

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

۳. در ارزیابی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان دوره ابتدایی در ایجاد صلاحیتهای لازم در معلمان برای تحقق بخشیدن به هدف کلی برنامه های درسی و تربیتی دوره سطح مطلوب نشانگرها چیست؟

مروری بر پیشینه پژوهش

با توجه به اهمیت دوره‌های ضمن خدمت معلمان در سطح جهان و ایران،در زمینهٔ برنامه‌های درسی این دوره‌ها پژوهشهای متعددی صورت گرفته که تقریباً نتایج آنها به یکدیگر نزدیک بوده است. در اکثر پژوهشها بی‌توجهی به نیازسنجی در تدوین برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان را مهم‌ترین نقطه ضعف و توجه بیشتر به آن را اصلی‌ترین پیشنهاد پژوهشی خود مطرح کرده اند (بازکورت و همکاران[۱]، ۲۰۱۲ ؛ کوچ[۲]، ۲۰۱۶ ؛ کاتمن و توتکان[۳] ،۲۰۱۵؛ ایلماز و ایسن[۴]، ۲۰۱۵؛ الوارفالی و یوسف[۵]، ۲۰۱۴؛ یو و لی[۶]، ۲۰۱۴؛ سجادی، کیان و صفایی موحد،۱۳۹۳؛ کاظمی و اشرفی، ۱۳۹۳؛ افضل خانی و نجابت، ۱۳۹۲؛ آسیابی، ۱۳۹۲). از دیگر نقاط ضعفی که در اکثر تحقیقات به آن اشاره شده، بحث زمان آموزش است (کیپر و ترجان[۷]، ۲۰۱۲؛یوسال[۸]، ۲۰۱۲؛ کنی[۹]، ۲۰۱۲؛ پوپا و بیوکر[۱۰]،۲۰۱۴؛ هامدان[۱۱]، ۲۰۱۵؛ چاه ستاره، ۱۳۹۳؛ لطفی، ۱۳۹۳؛ افضل‌خانی و نجابت، ۱۳۹۲). محتوای نامناسب، کمبود امکانات آموزشی، فضای نامناسب، ضعف علمی مدرسان دوره‌ها، به‌کارگیری رویکردهای غیر فعال در فرآیند یاددهی – یادگیری از دیگر نقاط ضعف نتایج تحقیقات است (کابریتا[۱۲] و همکاران، ۲۰۱۵؛ کافری[۱۳] و همکاران،۲۰۱۵؛ عسکرلجم اورک مرادی، ۱۳۹۴؛ امیری، ۱۳۹۳؛ رازی و کارگر، ۱۳۹۳).

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش متناسب با نوع پرسشها، از روشهای گوناگون بهره گرفته است. در پاسخ به پرسش فرعی اول از روش تحقیق کتابخانه ای، پرسش فرعی دوم از روش تحلیل محتوای کیفی – قیاسی، پرسش فرعی سوم از مطالعات کتابخانه ای و

1. Bozkurt et al.
2. Koç
3. Katman & Tutkun
4. Yilmaz & Esen
5. El Warfali &Yusoff
6. Yoo & Lee
7. Kiper &Tercan
8. Uysal
9. Kenny
10. Popa &Bucur
11. Hamdan
12. Cabrita
13. Cofre

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

در پاسخ به پرسش اصلی از روش توصیفی – پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق در پاسخ به پرسش فرعی اول در زمینهٔ تعیین ملاکها، کلیه متون تخصصی در دسترس مرتبط با عناصر برنامه درسی بود که همهٔ آنها مورد مطالعه قرار گرفتند و در نهایت عناصر مطرح در الگوی کلاین به عنوان ملاک ارزیابی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان در نظر گرفته شدند. در پاسخ به پرسش فرعی دوم برای مشخص کردن نشانگرها، جامعه آماری تحقیق را محتوای سند مبانی نظری تحول بنیادین و سند برنامه درسی ملی تشکیل داد که کل محتوای هر دو سند مورد تحلیل کیفی قرار گرفت. در پاسخ به پرسش فرعی سوم، جامعه آماری تحقیق را متون در دسترس مرتبط با ارزشیابی آموزشی تشکیل می‌داد که همگی مورد مطالعه قرار گرفتند. در پاسخ به پرسش اصلی تحقیق، جامعه آماری تحقیق را ۳۲۱ معلم دوره ابتدایی شهرستان رفسنجان تشکیل داده اند. معلمانی که در نود درصد دوره‌های ضمن خدمت تشکیل شده به منظور ایجاد توان در معلمان برای همسو شدن با تغییرات ایجاد شده در برنامه‌های درسی دوره ابتدایی جهت تحقق اهداف اسناد بالادستی مشارکت داشته اند و گروه دیگر ۲۱ نفر از مدرسان دوره‌های ضمن خدمت معلمان بودند که مسئولیت تدریس دوره‌های مزبور را به عهده داشتند که همگی در تحقیق مشارکت داده شدند. ابزار گردآوری داده‌ها برگه(فیش)، نمون برگ (چک لیست) محقق ساخته و مصاحبه نیمه ساختاریافته و پرسشنامه محقق ساخته بود.

ابزار پژوهش

الف) نمون‌برگ (چک لیست)

اساس ساخت نمون‌برگ را ملاکهای استخراج شده از پاسخ به پرسش فرعی اول پژوهش تشکیل داده است. سطرهای عمودی این سیاهه را ملاکها و سطرهای افقی آن را گزاره‌ها و عبارات مربوط به ملاکها تشکیل می‌داد. به منظور سنجش اعتبار نمون برگ تحلیل محتوا از نظر ده نفر از متخصصان بهره گرفته شد که مورد تأیید قرار گرفت و به منظور تعیین پایایی دو کدگذار همزمان متن دو سند را کدگذاری نمودند.این کدگذاران اسناد را مورد تحلیل محتوای کیفی قرار دادند. به منظور انجام این تحلیل گزاره‌های تشکیل دهندهٔ اسناد را کدگذاران به طور دقیق مطالعه و با تعاریف آورده شده در نمون برگ مقایسه کردند و در صورت همخوانی و همسویی با تعاریف کد مورد نظر را دریافت نمودند. در کل بعد از پایان کدگذاری هر یک از کد گذاران ۱۰۳ گزاره را نشانه گذاری نمودند که مقایسهٔ آنها نشان داد که در کل در نود گزاره توافق میان دو کدگذاری وجود داشت و تنها در ۱۳ گزاره توافق وجود نداشت. لذا با توجه به این نتایج درصد توافق

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

کدگذاری به کمک فرمول هولستی (۱۹۹۶) مورد ارزیابی قرار گرفت (دلاور، ۱۳۸۸؛ ظفری نژاد، ۱۳۹۳) و ۸۷٪ برآورد شد.

$$\text{درصد توافق} = \frac{2\times(\text{تعداد واحد هایی که در یک طبقه کد گذاری شده اند})}{\text{مجموعه کل تعداد واحدهای کد گذاری شده}}$$

$$\text{درصد توافق} = \frac{90\times2}{103\div103} = 87$$

پس از آن دو کدگذار طی جلسه ای موارد مورد اختلاف را به بحث گذاردند. اختلاف کدگذاران با توضیح متقابل حل شد و سرانجام روی ۱۰۳ گزاره به توافق رسیدند.

ب) پرسشنامه‌ها

در این پژوهش دو پرسشنامهٔ محقق ساخته براساس یافته‌های حاصله از پرسش فرعی دوم طراحی شد. یکی از پرسشنامه‌ها، میزان مطلوبیت برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان دوره ابتدایی را در ملاک هدف از دیدگاه مدرسان دوره‌ها با ۳۲ گویه(نشانگر) ارزیابی می‌کرد و پرسشنامه دیگر، سایر عناصر این برنامه‌ها را با ۷۴ گویه از دیدگاه معلمان مورد ارزیابی قرار می‌داد. به منظور تعیین روایی محتوایی و صوری پرسشنامه‌ها از مدرسان دوره‌های ضمن خدمت (جمعاً ۲۱ نفر) پرسش به عمل آمد و تأئید شد.

ج) مصاحبه

مصاحبه نیمه ساختاریافته ای در قالب ۸ سؤال از قبل مشخص شده، از تمام پاسخ دهندگان (مدرسان دوره‌ها) صورت گرفت. پاسخ دهندگان آزاد بودند که پاسخ خود را به هرطریق که می‌خواستند ارائه دهند. البته با توجه به نیمه ساختارمند بودن مصاحبه به منظور اجتناب از انحراف در پاسخها بر حسب ضرورت پاسخها هدایت می‌شدند. به منظور اطمینان از سطح روایی و اعتبار ابزار، ابتدا روایی سؤالات از نظر متخصصان بررسی و ساختار سؤالات اصلاح شد. همچنین سؤالات روی گروهی از اعضای نمونه اجرا شد و برای اطمینان از اعتبار سؤالات پس از دو هفته بار دیگر از اعضای نمونه همان سؤالات پرسیده شد. پس از اجرای مصاحبه همهٔ یادداشتهای حاصل از جلسات مصاحبه تنظیم و سازماندهی شد. مصاحبه‌ها خط به خط مورد بررسی قرار گرفتند و جملات و عبارات درج شده در آنها مشخص گردید. سپس همه جملات و عبارات استخراج شده به صورت مدام مورد مقایسه قرار گرفتند و در قالب جملات و عبارات مشابه گروه بندی شدند. پس از گروه بندی جملات مشابه ، مفهوم یا مفاهیم خاصی که در همهٔ جملات به آنها اشاره شده بود، استخراج شدند.

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

یافته‌های پژوهش

پرسش فرعی اول

به منظور ارزیابی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان دوره ابتدایی در ایجاد صلاحیتهای لازم در معلمان برای تحقق بخشیدن به هدف کلی برنامه های درسی و تربیتی دوره چه ملاکهایی را باید در نظر گرفت؟

ملاکها در زمینهٔ برنامه درسی، عناصر تشکیل دهنده آن است که دامنه وسیعی از یک تا یازده عنصر نیازها، اهداف، محتوا، سازماندهی محتوا، فعالیتهای یادگیری، روشهای تدریس، مواد و منابع یادگیری، زمان، فضا، گروهبندی، ارزشیابی و منطق را در بر می‌گیرد. کلاین این عناصر را شامل اهداف، محتوا، راهبردهای یاددهی–یادگیری، مواد و منابع، فعالیتهای یادگیری فراگیران، روشهای ارزشیابی، گروهبندی فراگیران، زمان و فضا می داند(فتحی واجارگاه، ۱۳۹۴).در تحقیق حاضر الگوی کلاین مبنای تشخیص ملاکها قرار گرفت و نه عنصر تشکیل دهنده برنامه درسی ضمن خدمت اساس قضاوت برنامه‌های درسی این دوره‌ها قرار گرفتند.

پرسش فرعی دوم

نشانگرهای ملاکهای ارزیابی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان دوره ابتدایی در ایجاد صلاحیتهای لازم در معلمان یرای تحقق بخشیدن به هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره کدام اند ؟

جدول ۱: نشانگرهای استخراج شده از تحلیل محتوای کیفی اسناد بالادستی (سند تحول بنیادین و راهنمای برنامه درسی ملی)

ملاک	نشانگرها
هدف	پاسخگویی به نیازهای معلمان در زمینه دانش علمی، رشد اخلاقی معلمان، توان تولید و کاربرد راهبردهای یاددهی –یادگیری متناسب با تجارب فردی و باورهای دانش آموزان، مهارتهای شناختی (حل مسئله، تفکر انتقادی، قضاوت براساس شواهد، تصمیم‌گیری، قضاوت)، توان تولید طرحها و برنامه‌های تربیتی، توانایی تولید محتوا، توان مشارکت در تشکلها و انجمنهای علمی و حرفه ای، توان درک درست از شرایط دانش آموزان، توان پاسخگویی به نیازها و شرایط جدید و آینده جامعه محلی، ملی و جهانی دانش‌آموزان و اتخاذ تصمیم مناسب در قبال آن، توان درک و فهم اجتماعی و مهارتهای ارتباطی، توان تشخیص و بازشناسی ارزشها، توان پژوهش آموزشی و پرورشی، توان انگیزه یادگیری در دانش آموزان، کسب دانش، بینش و تفکر فناورانه، کسب دانش زیباشناختی، درک و فهم مسائل اقتصادی، ایجاد التزام به اخلاق حرفه ای، ایجاد شناخت نسبت به الگوی مصرف مبتنی بر نظام معیار اسلامی، توان کارآفرینی در معلمان، توان به کارگیری شیوه تفکر علمی و منطقی، توان مدارا و تحمل عقاید مختلف و خرده فرهنگها در سطح ملی و جهانی، ایجاد احساس مسئولیت در قبال حفظ زیست بوم شهری، ایجاد امید به آینده، رشد خود باوری، عزت نفس و اراده، توان به کارگیری فناوریهای جدید آموزشی، آشنایی با مهارتهای راههای مواجهه با خلأهای روحی و معنوی، آشنایی با زبان بین المللی، توان خود ارزیابی، آشنایی با انواع روشها و راهبردهای فعال در فرآیند تدریس و یادگیری، کسب توان به کارگیری مفید ابزارهای کمک آموزشی در جریان تدریس، کسب توان تهیه برنامه درسی با محتوای الکترونیکی، توان به کارگیری استراتژیهای گوناگون گروهبندی دانش آموزان
محتوا	طراحی محتوای آموزشی دوره ها بر اساس تعامل متقابل معلمان و مدرسان دوره، بهره‌گیری از دانش معتبر و روز آمد در تدوین

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

	محتوا، زمینه‌ساز رشد مهارتهای شناختی، زمینه ساز پرورش تفکر انتقادی، بهره‌گیری از نظرات ارزشمند و مسائل اخلاقی مطرح شده از سوی ادیبان و شعرای فارسی زبان به منظور انتقال ارزشهای اخلاقی، توجه به میراث ارزشمند فرهنگ و تمدن اسلامی- ایرانی، ارائه موضوعاتی به منظور شناساندن طبیعت و احترام قائل شدن برای طبیعت، مسئله- محور بودن، تناسب با درک و نیاز معلمان، تناسب با سبکهای گوناگون یادگیری،آشناسازی با نوعی از ارزیابی که در خدمت یاددهی- یادگیری دانش آموزان در سه حیطه شناختی، نگرشی و مهارتی باشد، سازماندهی بر اساس رویکرد تلفیقی (ترکیبی از چند موضوع درسی)،آشناسازی معلمان با قابلیتها و توانائیهای خاص هرمرحله از رشد دانش آموزان، توجه به تفاوتهای فردی معلمان، توجه به علائق و انگیزه درونی معلمان، تقویت فرهنگ پژوهش- محوری، زمینه به کاربستن آموخته‌ها و کسب تجارب عملی در موقعیتهای واقعی برای معلمان، فراهم کننده زمینه خلاقیت
فعالیتهای یادگیری	تعامل دو سویه معلمان و مدرسان با تاکید بر رویکرد تعاملی،حفظ حقوق معلمان درعین مسئولیت‌پذیری، فراهم شدن زمینه تغییر الزام بیرونی به الزام شخصی، مسئولیت و احترام متقابل میان مدرسان و معلمان، فراهم آوردن امکان کسب تجارب عملی به منظور پرورش مهارتها، باورها و گرایشهای زمینه‌ساز عمل و تداوم عمل فرد در آینده،کسب تجارب عملی و مطالعه موردی درموقعیتهای پیچیده، فراهم بودن فرصت یادگیریهای غیرمستقیم در کنار فرصتهای مستقیم،خود- راهبری در یادگیری، کاربرد تمرینها و تکالیف تکمیلی، توسعه ای و خلاق برای تقویت و تثبیت آموخته‌ها، فراهم بودن زمینه کارورزی و کارآموزی معلمان
مواد آموزشی	همخوانی مواد آموزشی با سبک یادگیری معلمان، در دسترس بودن تجهیزات و امکانات مبتنی بر فناوری آموزشی، تناسب با نیازهای مدرسان و معلمان، در اختیار بودن تجهیزات کتابخانه ای و کارگاهی
راهبردهای یاددهی- یادگیری	زمینه ساز رشد مدرسان و معلمان، زمینه ساز بروز روحیه خلاقیت و نوآوری درمعلمان، پاسخگو بودن مدرسان در قبال نتایج دوره‌ها، فرصت تصمیم‌گیری مربیان در تعامل با محیط یادگیری، تاکید متوازن بر استفاده از روشهای گوناگون تربیت اخلاقی و دینی،آموزش توان استدلال کردن نه تحمیل کردن نظرات به معلمان، ایجاد توان تحمل،گفتگو وسعه‌صدر در قبال نظرات و پیشنهادات، ایجاد روحیه تعهد و مسئولیت پذیری نسبت به آفریده‌های خداوند اعم از انسانها و طبیعت، زمینه‌ساز پرورش تخیل، تاکید بر نظرات معلمان و تفاوتهای فردی آنها،پرداختن به شکلی متعادل هم به تعلیم و هم به تزکیه، ایجاد روحیه وطن دوستی و استقلال طلبی در معلمان، توان روبه رو شدن با نیازها و چالشهای واقعی کلاس درس و محیط آموزشی در حال و آینده، زمینه ساز رشد حرفه ای معلمان در پنج سطح دانش، گرایش، رفتار وصفات و هویت، رشد ظرفیتهای حرفه ای معلمان،بهره‌گیری از مهارتهای مرتبط با سواد اطلاعاتی و ارتباطی درجریان یادگیری محتوا، توجه به دیدگاهها، تجارب فردی، ارزشها و باورهای معلمان، توجه به رشد تفکر معنوی در معلمان، فراهم آوردن زمینه رشد تفکر انتقادی در معلمان، به کارگیری روشهای فعال، خلاق و منابع متعدد یادگیری، فراهم سازی استفاده از فضای مجازی، فراهم سازی کسب مهارتهای اخلاقی و عملی
زمان	برگزاری دوره‌ها در زمانهای خارج از وقت اداری، انعطاف لازم در زمان آموزش، استمرار و پیوستگی زمانی
فضا	برانگیزانندگی و جذاب بودن محیط یادگیری، منعطف بودن محیط یادگیری، فراهم بودن امنیت روانی و جسمی معلمان
گروهبندی	زمینه‌ساز کسب مهارتهای ارتباطی (از طریق فعالیتهای مشارکتی و گروهی)، تحقیق گروهی، بهره‌گیری از مباحثه در درون و میان گروهها
ارزشیابی	ایجاد توانایی خود-ارزیابی گروهی در معلمان، استمرار ارزیابی، شرکت همزمان مدرسان و معلمان در فرآیند ارزشیابی، فراهم کردن زمینه اصلاح برنامه‌های ضمن خدمت،کمک به رشد حرفه ای معلمان، فراهم نمودن توان خود ارزیابی، ارزیابی در فضای دور از اضطراب و استرس، استفاده از روشهای گوناگون متناسب با اهداف، ارزشیابی با استفاده از داده‌های کمی و کیفی یا ترکیبی، ارزیابی از عملکرد در طول دوره یا پایان دوره، مورد نظارت قرار دادن یافته‌های معلمان از دوره‌های ضمن خدمت براساس اهداف هر دوره

طبق داده‌های جدول شماره ۱ کلاً با تحلیل محتوای کیفی اسناد بالادستی برای ملاک هدف جمعاً ۳۲ نشانگر، محتوا ۱۸ نشانگر، فعالیتهای یادگیری ۱۰ نشانگر، مواد آموزشی ۴ نشانگر، راهبردهای یاددهی- یادگیری ۲۲ نشانگر، زمان آموزش۳ نشانگر، فضای آموزش ۳ نشانگر، گروهبندی ۳ نشانگر و ملاک ارزشیابی ۱۱ نشانگر استخراج شد و اساس ساخت ابزار ارزیابی

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

قرارگرفت. به این ترتیب پرسشنامه ای به سبک لیکرت طراحی شد که گویه‌های آن را این نشانگرها تشکیل می‌دادند.

پرسش فرعی سوم

در ارزیابی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان دوره ابتدایی در ایجاد صلاحیتهای لازم در معلمان برای تحقق بخشیدن به هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره سطح مطلوب نشانگرها چیست؟

در این پژوهش نظر متخصصان معیار قضاوت میزان مطلوبیت ملاکها قرار گرفت. به این ترتیب که در کنار داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه با متخصصان،در زمینهٔ داده‌های کمی کسب یک سوم کل مقیاس لیکرت (۲/۳۳-۱) به عنوان وضعیت نامطلوب، دو سوم(۳/۶۶-۲/۳۳) وضعیت نسبتاً مطلوب و بیش از دو سوم (۵-۳/۶۶) به عنوان وضعیت مطلوب در نظر گرفته شد.

پرسش اصلی تحقیق

میزان مطلوبیت برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان دوره ابتدایی در ایجاد صلاحیتهای لازم در معلمان برای تحقق بخشیدن به هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی دوره چگونه است؟

الف) میزان مطلوبیت اهداف شناختی

نتایج حاصل از ارزیابی نشان داد که اهداف شناختی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان از نظرتحقق یافتن صلاحیتهایی همچون توانایی تولید محتوا و آشنایی با زبان بین المللی در حد نامطلوب است ودر کل میزان مطلوبیت اهداف شناختی این برنامه ها در حد نسبتاًمطلوب است.

جدول ۲: توزیع فراوانی، درصد و میانگین وزنی پاسخ سؤالهای مربوط به ارزیابی اهداف شناختی از دید مدرسان

اهداف		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین وزنی	محدوده طیف نانلی	وضعیت
شناختی	فراوانی	۸	۲۱	۴۹	۸۹	۲۲	۳/۵۰	۳/۹۹-۲/۹۹	نسبتاً
	درصد	۴/۲۳	۱۱/۱۱	۲۵/۹۳	۴۷/۰۹	۱۱/۶۴			مطلوب

ب) میزان مطلوبیت اهداف عاطفی

بر اساس نتایج، اهداف عاطفی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان از نظر ایجاد توان تشخیص و بازشناسی ارزشها، ایجاد توان مدارا و تحمل عقاید مختلف و خرده فرهنگها در سطح ملی و جهانی و آشنایی با مهارتهای راههای مواجهه با خلأهای روحی و معنوی در حد نامطلوب و در کل میزان مطلوبیت اهداف عاطفی این برنامه‌ها در حد نسبتاًمطلوب است.

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

جدول ۳: توزیع فراوانی، درصد و میانگین وزنی پاسخ سؤالهای مربوط به ارزیابی اهداف عاطفی از دید مدرسان

اهداف		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین وزنی	محدوده طیف نانلی	وضعیت
عاطفی	فراوانی	۰	۷	۷۰	۱۱۰	۲۳	۳/۷۰	۲/۹۹-۳/۹۹	نسبتاً
	درصد	۰	۳/۳۳	۳۳/۳۳	۵۲/۳۹	۱۰/۹۵			مطلوب

پ) میزان مطلوبیت اهداف مهارتی

بر اساس نتایج، اهداف مهارتی برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان از نظر توان مشارکت در تشکلها و انجمنهای علمی و حرفه ای، توان کارآفرینی در معلمان، توان تهیه برنامه درسی با محتوای الکترونیکی در حد نامطلوب و در کل میزان مطلوبیت اهداف عاطفی این برنامه ها در حد نسبتاً مطلوب است.

جدول ۴: توزیع فراوانی، درصد و میانگین وزنی پاسخ سؤالهای مربوط به ارزیابی اهداف مهارتی از دید مدرسان

اهداف		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین وزنی	محدوده طیف نانلی	وضعیت
مهارتی	فراوانی	۴	۲۸	۱۰۰	۱۰۵	۳۶	۳/۵۱	۲/۹۹-۳/۹۹	نسبتاً
	درصد	۱/۴۶	۱۰/۲۶	۳۶/۶۳	۳۸/۴۶	۱۳/۱۹			مطلوب

بر اساس تحلیل مصاحبه‌های انجام شده در زمینهٔ اهداف برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان، وضعیت اهداف این دوره‌ها از نظر اکثریت نسبتاً مطلوب بوده که تأئیدی بر نتایج کمی تحقیق است. نقد اساسی آنها این بود که اهداف براساس نیازهای واقعی معلمان در مواجهه با برنامه‌های درسی جدید تدوین نشده و به اهداف نگرشی و مهارتی توجه کمتری شده است؛ لذا چنین برنامه‌هایی نمی توانند به طور کامل صلاحیتهای لازم را برای تحقق بخشیدن به هدف کلی آموزشی و تربیتی برنامه‌های درسی دوره در معلمان ایجاد نمایند.

ت) میزان مطلوبیت عنصرمحتوا

طبق نتایج، در محتوای برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان به منظور انتقال ارزشهای اخلاقی به نظرات ارزشمند و مسائل اخلاقی مطرح شده از سوی ادیبان و شعرای فارسی زبان توجهی نشده است. همچنین در سازماندهی محتوای آموزشی دوره‌ها، سبکهای گوناگون یادگیری معلمان، تفاوتهای فردی، علائق و انگیزه‌های درونی معلمان مورد توجه قرار نگرفته است. در کل میزان مطلوبیت محتوای این برنامه‌ها در حد نسبتاًمطلوب است.

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

جدول ۵: توزیع فراوانی، درصد و میانگین وزنی پاسخ سئوالهای مربوط به ارزیابی عنصر محتوا

محتوا		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین وزنی	محدوده طیف نانلی	وضعیت
	فراوانی	۲۷۰	۱۳۱۰	۱۰۵۷	۲۵۳۶	۶۰۵	۳/۳۳	-۳/۹۹	نسبتاً
	درصد	۴/۶۷	۲۲/۶۷	۱۸/۳	۴۳/۸۹	۱۰/۴۷		۲/۹۹	مطلوب

تحلیل مصاحبه‌ها مؤید این نکته بود که مدرسان ملزم به تبعیت از محتوای آموزشی دیکته شده بودند. از نگاه اکثریت با توجه به اینکه محتواها کاملاً با نیازهای واقعی معلمان به منظور مواجهه مطلوب با اهداف جدید برنامه‌های درسی تدوین نشده بودند، نمی‌توان به تحقق یافتن کامل اهداف این برنامه‌ها از سوی معلمان امید داشت.

ث) میزان مطلوبیت فعالیتهای یادگیری

با توجه به جدول شماره ۶، فعالیتهای یادگیری دوره‌های ضمن خدمت در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارند.

جدول ۶: توزیع فراوانی، درصد و میانگین وزنی پاسخ سؤالهای مربوط به ارزیابی عنصر فعالیتهای یادگیری

فعالیتهای یادگیری		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین وزنی	محدوده طیف نانلی	وضعیت
	فراوانی	۹۹	۵۵۳	۵۹۷	۱۵۵۴	۴۰۷	۳/۵۰	۲/۹۹-۳/۹۹	نسبتاً
	درصد	۳/۰۸	۱۷/۲۳	۱۸/۶۰	۴۸/۴۲	۱۲/۶۷			مطلوب

بر اساس نتیجه حاصل از مصاحبه، بیشتر مدرسان در زمینه یاددهی- یادگیری، معلمان را به فعالیت وادار می‌نمودند.

ج) میزان مطلوبیت مواد آموزشی

بر اساس نتایج حاصل از ارزیابی، تجهیزات کتابخانه ای و کارگاهی دوره در حد نسبتاً نامطلوبی بوده است. در کل مواد آموزشی از وضعیت نسبتاً مطلوبی برخوردار بوده است.

جدول ۷: توزیع فراوانی، درصد و میانگین وزنی پاسخ سؤالهای مربوط به ارزیابی عنصر مواد آموزشی

مواد آموزشی		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین وزنی	محدوده طیف نانلی	وضعیت
	فراوانی	۸۶	۴۰۱	۱۶۹	۵۲۳	۱۰۵	۳/۱۲	۲/۹۹-۳/۹۹	نسبتاً
	درصد	۷۰/۶	۲۳/۳۱	۱۳/۱۶	۷۳/۴۰	۱۸/۸			مطلوب

نتایج حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد که امکانات موجود در کلاسهای آموزشی برای یک تدریس با کیفیت کافی نبوده است.

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

چ) میزان مطلوبیت راهبردهای یاددهی- یادگیری

طبق نتایج حاصل از ارزیابی راهبردهای یاددهی- یادگیری مؤثر در به کارگیری روشهای فعال، خلاق و منابع متعدد یادگیری در حد مطلوب نبوده و در کل میزان مطلوبیت این راهبردها در حد نسبتاً مطلوب بوده است.

جدول ۸: توزیع فراوانی، درصد و میانگین وزنی پاسخ سؤالهای مربوط به ارزیابی عنصر راهبردهای یاددهی- یادگیری

راهبردهای یاددهی- یادگیری		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین وزنی	محدوده طیف نانلی	وضعیت
	فراوانی	۱۸۸	۱۲۷۳	۱۳۲۷	۳۴۰۳	۸۷۰	۳/۴۹	۲/۹۹-۳/۹۹	نسبتاً مطلوب
	درصد	۲/۶۶	۱۸/۰۳	۱۸/۸۰	۴۸/۱۹	۱۲/۳۲			

نتایج حاصل از تحلیل کیفی مصاحبه‌ها نشان داد که روش اجرای برنامه‌ها نیمه‌سازگارانه بوده است ودر اکثر دوره‌ها در نحوه تدریس و انتخاب محتوا به نظرات معلمان تا حدودی بها داده شده است(هرچند که محتوا از قبل دیکته شده بود)؛ همچنین از ترکیبی از روشهای تدریس استفاده شده است.

ح) میزان مطلوبیت عنصر زمان

با توجه به جدول شماره ۹، وضعیت عنصر زمان در برنامه‌های درسی ضمن خدمت معلمان نسبتاً مطلوب است.

جدول ۹: توزیع فراوانی، درصد و میانگین وزنی پاسخ سؤالهای مربوط به ارزیابی عنصر زمان

زمان		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین وزنی	محدوده طیف نانلی	وضعیت
	فراوانی	۳۱	۱۵۵	۱۵۳	۴۴۶	۱۷۸	۳/۶۰	۲/۹۹-۳/۹۹	نسبتاً مطلوب
	درصد	۳/۲۲	۱۶/۰۹	۱۵/۸۹	۴۶/۳۱	۱۸/۴۹			

در کل تحلیل متن مصاحبه‌ها نشان داد که از کل مدرسان، تنها یک مدرس از وضعیت زمان اختصاص داده شده به آموزش ضمن خدمت راضی بود و مابقی رضایتی نداشتند.

خ) میزان مطلوبیت عنصر فضا

بر اساس نتایج، میزان جذابیت محیط یادگیری و میزان انعطاف محیط در حد نسبتاً نامطلوب و در کل میزان مطلوبیت فضای آموزشی در حد نسبتاًمطلوب بوده است.

جدول ۱۰: توزیع فراوانی، درصد و میانگین وزنی پاسخ سؤالهای مربوط به ارزیابی عنصر فضا

فضا		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین وزنی	محدوده طیف نانلی	وضعیت
	فراوانی	۷۱	۲۸۳	۱۸۲	۳۴۸	۷۹	۳/۰۸	۲/۹۹-۳/۹۹	نسبتاً مطلوب
	درصد	۷/۳۷	۲۹/۳۹	۱۸/۹۰	۳۶/۱۴	۸/۲۰			

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

مصاحبه با مدرسان نشان داد که از دیدگاه اکثریت، فضای کلاسهای درس ضمن خدمت معلمان از شرایط فیزیکی مناسبی برخوردار نبوده است.

د) میزان مطلوبیت عنصر گروهبندی

نتایج ارزیابی نشان داد که وضعیت تحقیق گروهی به صورت نامطلوبی بوده است. در کل نحوه گروهبندی فراگیران نسبتاً مطلوب بوده است.

جدول ۱۱: توزیع فراوانی، درصد و میانگین وزنی پاسخ سؤالهای مربوط به ارزیابی عنصر گروه بندی

گروهبندی		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین وزنی	محدوده طیف نانلی	وضعیت
	فراوانی	۳۶	۱۲۹	۲۱۴	۲۲۳	۳۶۱	۳/۷۷	۲/۹۹-۳/۹۹	نسبتاً مطلوب
	درصد	۳/۷۴	۱۳/۴۰	۲۲/۲۲	۲۳/۱۵	۳۷/۴۹			

بر اساس نتایج مصاحبه، مدرسان بیشتر از فعالیتهای گروهی در فرآیند یاددهی- یادگیری استفاده می‌نمودند.

ذ) میزان مطلوبیت عنصرارزشیابی

با توجه به جدول شماره ۱۲، نحوه ارزشیابی فراگیران دوره‌های ضمن خدمت وضعیت نسبتاً مطلوبی دارد.

جدول ۱۲: توزیع فراوانی، درصد و میانگین وزنی پاسخ سؤالهای مربوط به ارزیابی عنصر ارزشیابی

ارزشیابی		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین وزنی	محدوده طیف نانلی	وضعیت
	فراوانی	۱۰۶	۴۸۳	۵۲۰	۱۸۵۰	۵۷۲	۳/۶۵	-۳/۹۹	نسبتاً
	درصد	۳	۱۳/۶۸	۱۴/۷۳	۵۲/۳۹	۱۶/۲		۲/۹۹	مطلوب

براساس نتایج مصاحبه، ارزشیابی از برونداد دوره‌ها از طریق آزمونهای عملکردی و تشریحی صورت گرفته و تنها یک مدرس از خود- ارزیابی بهره گرفته است.

نتیجه‌گیری

در سند برنامه درسی ملی تحت عنوان تلقی نسبت به معلم آمده است که «معلم الگو و اسوه اخلاقی، معنوی و علمی متربی است. معلم نقش راهنما و راهبری یادگیری را به عهده دارد و متربیان را با منابع یادگیری آشنا می‌کند. زمینه ساز رشد عقلانی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی متربیان است. متناسب با نیازها و شرایط یادگیری توانایی انتخاب و طراحی فعالیتهای مناسب را دارد. موانع یادگیری دانش آموزان را می‌شناسد و با طراحی فعالیتهای مناسب برای رفع آنها اقدام می‌کند و خود یادگیرنده مادام العمر است. یک پژوهشگر آموزشی و پرورشی است. در جایگاه

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

خاص خود آفریننده راهبردهای نوین یاددهی-یادگیری است. در مسیر حرفه ای گری توانایی طراحی فعالیتهای آموزشی و به کارگیری راهبردهای یاددهی-یادگیری را با توجه به اهداف برنامه درسی دارد و عامل ایجاد کننده انگیزه یادگیری در متربیان است». به طور کلی برای اینکه معلمان، به عنوان مهم‌ترین اعضای تشکیل دهنده منابع انسانی نظام آموزش و پرورش به این صلاحیتها دست یابند، نیاز به سرمایه گذاری در خود دارند. البته سرمایه گذاری با احساس نیاز آغاز می‌شود و نیاز انگیزه لازم را برای حرکت به سمت سرمایه‌گذاری ایجاد می‌کند. یکی از روشها برای سرمایه‌گذاری و نهایتاً رسیدن به رشد و تعالی در معلمان، شرکت در دوره‌های ضمن خدمت است. مسلماً آنچه می‌تواند انگیزه شرکت معلمان در این دوره‌ها شود، این است که به نیازهای آنها در تدوین برنامه‌های درسی ضمن خدمت توجه شود. این در حالی است که نتایج این تحقیق نشان داد که برنامه‌های درسی ضمن خدمت درراستای تحقق بخشیدن به نیازهای معلمان برای مواجهه با تغییرات برنامه‌های درسی به صورت مطلوب برنامه ریزی نشده اند. این نتیجه با یافته پژوهش عسکر لجم اورک مرادی(۱۳۹۴) تحت عنوان ارزشیابی اثربخشی دوره‌های توانمندسازی معلمان مقطع ابتدایی عشایر ایذه از طریق آموزشهای ضمن خدمت کاملاً همخوانی دارد. در نتایج این پژوهش آمده است که اکثر آموزشهای ضمن خدمت در دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده کاملاً مؤثر وکارآمد نبوده و مهم‌ترین دلیل این مسئله عدم همخوانی محتوای آموزشی دوره‌ها با نیازهای معلمان بوده است.

ازدیگر یافته‌های تحقیق عدم توجه به سبکهای گوناگون یادگیری معلمان، تفاوتهای فردی و علائق و انگیزه‌های درونی معلمان است. اینها مواردی هستند که می‌توانند زمینه‌ساز بی‌انگیزگی معلمان برای حضور جدی در دوره‌ها و در نتیجه کاهش اثربخشی دوره‌ها شوند. سجادی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی، دید منفی و بی انگیزگی معلمان را از عوامل مؤثر بر پایین بودن کارآیی دوره‌ها اعلام نمودند. کاظمی و اشرفی (۱۳۹۳) و افضل خانی و نجابت (۱۳۹۲) بر اساس نتیجه حاصل از تحقیقات خود، بی انگیزگی معلمان را از نقاط ضعف دوره‌های ضمن خدمت ذکر کردند. ساراکالوگلو[1] و همکاران(۲۰۱۰)، نقش فعال و مشارکت معلمان در فرآیند تدوین برنامه درسی را در پژوهش خود نتیجه‌گیری نمودند. ایشان دلیل نارضایتی و ناامیدی معلمان از برنامه درسی را بی توجهی به نظرات آنها و درنظرنگرفتن نیازهای آنها در فرآیند تدوین برنامه درسی عنوان کردند. بر اساس یافته‌های هی، والکی و آلترمن[2] (۲۰۱۲)، معلمان باید در طراحی و ارزشیابی

1. Saracaloğlu
2. He,Valcke & Aelterman

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]
[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

برنامه درسی نقشی فعال داشته باشند. دمیر[1] (۲۰۱۲) نبود فعالیتها و برنامه‌های جذاب را از مشکلات برنامه‌های ضمن خدمت دانست و توجه به نیازهای معلمان را در طراحی و تدوین این برنامه‌ها توصیه نمود.بررسی ارزیابی سایر عناصر برنامه درسی دوره‌های ضمن خدمت در جامعه هدف نشان می‌دهد که علاوه برمحتوا، وضعیت سایر عناصر برنامه نیز تا سطح مطلوب تحقق یافتن اهداف برنامه درسی ملی فاصله دارند.

از نقاط ضعف اهداف برنامه‌های درسی ضمن خدمت، می‌توان بی توجهی به " آشنایی با زبان بین المللی"، "ایجاد توان مدارا و تحمل عقاید مختلف و خرده فرهنگها در سطح ملی و جهانی"، "کسب توان تهیه برنامه درسی با محتوای الکترونیکی"، "ایجاد توان مشارکت در تشکلها و انجمنهای علمی و حرفه ای"، "ایجاد توان کارآفرینی در معلمان"، "توان تشخیص و بازشناسی ارزشها و آشنایی با مهارتهای راههای مواجهه با خلأهای روحی و معنوی" ذکر نمود.

نتایج ارزیابی مواد آموزشی نشان داد که تجهیزات کتابخانه ای و کارگاهی در اختیار معلمان در وضعیت نامطلوبی بوده است. نامطلوب بودن امکانات را در نتایج تحقیقات رضایی کیا(۱۳۹۱) و احمدلودهنوی(۱۳۹۲) می‌توان شاهد بود. این مسئله به عدم پیش‌بینی امکانات یا عدم برنامه‌ریزی صحیح برنامه‌ریزان آموزشی مربوط است.در زمینه راهکارهای یاددهی- یادگیری به کارگرفته شده، به کارگیری روشهای فعال، خلاق و منابع متعدد یادگیری از وضعیت مطلوب برخوردار نبوده است. چاه ستاره (۱۳۹۳)، بی‌توجهی به روشهای تدریس فعال و اکتفا به سخنرانی مدرسان را از نقاط ضعف دوره‌های ضمن خدمت معلمان دانست. البته این مسئله دلیلی بر ضعف برنامه نیست، بلکه به ضعف در انتخاب مدرسان یا به دوره‌های آموزشی برگزار شده برای مدرسان در مرکز برمی‌گردد (عسکر لجم اورک مرادی،۱۳۹۴؛ افضل خانی و نجابت، ۱۳۹۲). زمان آموزش از انعطاف لازم برخوردار نبوده که این نتیجه در تحقیقات دیگر نیز مورد تاکید قرار گرفته است(امیری، ۱۳۹۳؛ عسکر لجم اورک مرادی،۱۳۹۴). همچنین فضا و محیط یادگیری برانگیزنده و جذاب نبود. این نتیجه را در سایر تحقیقات نیز می‌توان شاهد بود که مسلماً برفعالیتهای یاددهی- یادگیری تأثیر منفی خواهد گذاشت که از آن میان می‌توان به نتایج تحقیق عسکر لجم اورک مرادی (۱۳۹۴) و سجادی و همکاران (۱۳۹۳) اشاره کرد.

همچنین گروهبندی و همکاریهای گروهی در برنامه‌های ضمن خدمت به ایجاد دانش بیشتر، بهبود روشها و استراتژیهای آموزشی و تقویت اعتماد به نفس معلمان خواهد انجامید که در نتایج

1. Demir

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

تحقیقات چاو[1](۲۰۱۰) و کابریتا و همکاران(۲۰۱۵) به آنها اشاره شده است. در تحقیق حاضر از تحقیق گروهی در فرآیند یاددهی–یادگیری به شکل مطلوب استفاده نمی‌شده و ارزشیابیهای صورت گرفته کاملاً زمینه‌ساز اصلاح برنامه‌های درسی ضمن خدمت نبوده است. رازی و کارگر (۱۳۹۳) و سجادی و همکاران (۱۳۹۳) هم در تحقیق خود به فقدان ارزشیابی و بازخورد به مثابه یکی از نقاط ضعف برنامه‌های آموزشی دوره‌های ضمن خدمت اشاره نموده اند.

در مجموع بر اساس نتایج حاصله، برنامه‌های درسی قصد شده دوره‌ها در همهٔ عناصر تا سطح مطلوب فاصله دارد و نیازمند بازنگری است، مسلماً یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند دستمایه اصلاح این برنامه‌ها قرار گیرد.

1. Chou

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

منابع

آتشک، محمد. (۱۳۸۸). کارایی داخلی دوره ابتدایی استان های کشور. *اندیشه های نوین تربیتی*، دانشگاه الزهرا، ۵ (۳)، ۵۵-۹۶.

آسیابی، سمیه. (۱۳۹۲). *ارزیابی اثربخشی برنامه‌های ضمن خدمت معلمان ابتدایی اداره آموزش و پرورش منطقه ۷ تهران*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی آموزشی و درسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

احمدلو دهنوی، میثم. (۱۳۹۲). *اثر بخشی دوره آموزش ضمن خدمت فاوا برای معلمان دوره متوسطه شهرستان ملایر بر اساس مدل کرک پاتریک*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی درسی، دانشگاه تربیت معلم تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

افضل‌خانی، مریم و نجابت، سمیه. (۱۳۹۲). بررسی راهکارهای کیفیت بخشی به دوره‌های ضمن خدمت معلمان و کارکنان آموزش و پرورش شهرستان سمنان. *فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، ۴ (۳)، ۸۳-۹۸.

امیری، صابر. (۱۳۹۳). *بررسی میزان استفاده و موانع کاربرد مواد و وسایل کمک آموزشی از دیدگاه معلمان و مدیران مدارس ابتدایی پسرانه ناحیه ۱ شهرستان خرم آباد در سال ۹۳-۹۲*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی درسی، دانشگاه پیام نور تهران، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی.

اورنگی، عبدالمجید؛ قلتاش، عباس؛ شهامت، نادر و پورسلیانی، غلامعلی. (۱۳۹۰). بررسی تأثیرآموزش‌های ضمن خدمت بر عملکرد حرفه ای معلمان شهر شیراز. *فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، ۲ (۵)، ۹۵-۱۱۴.

برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۹۱). تهران: وزارت آموزش و پرورش و سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.

بهار، محبوبه. (۱۳۹۰). *مطالعه تطبیقی تأثیر آموزش های ضمن خدمت بر رضایت شغلی و رفع نیازهای آموزشی معلمان آموزش و پرورش ایران و آلمان*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی درسی، دانشگاه پیام نور تهران،دانشکده علوم انسانی.

جعفری، صدراله. (۱۳۹۲). *نقش آموزش ضمن خدمت در عملکرد حرفه ای معلمان از دیدگاه معلمان پایه ششم ابتدایی ناحیه سه شیراز*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی درسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحدمرودشت، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

چاه ستاره، مجتبی.(۱۳۹۳). *تجارب معلمان در زمینه بکارگیری یا عدم بکارگیری روش های تدریس فعال در دوره ابتدایی شهرستان شاهرود منطقه بیرجند*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی درسی، دانشگاه تربیت معلم تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

خورشیدی، عباس.(۱۳۸۲). *روشهاوفنون تدریس*.تهران:انتشارات یسطرون.

درانی، کمال؛ غلام‌علی لواسانی،مسعود و خلجی، ناصر. (۱۳۸۶). بررسی عوامل مؤثر بر شرکت معلمان دوره ابتدایی منطقه برخوار (اصفهان) در دوره های آموزش کوتاه مدت ضمن خدمت. *مجله روانشناسی و علوم تربیتی*، ۳۷ (۴)، ۱۴۱-۱۵۸.

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

دلاور، علی.(۱۳۸۸). *مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی*. تهران: رشد.

رازی، نفیسه و کارگر، علی اصغر.(۱۳۹۳).ارزشیابی برنامه های ضمن خدمت معلمان زبان خارجه در ایران. *نشریه بین‌المللی دنیای زبان شناسی و آموزش زبان*، ۵ (۱)، ۲۲۱-۲۳۶.

رضایی‌کیا، فرشید. (۱۳۹۱). *ارزشیابی عناصر برنامه درسی دوره ضمن خدمت ارزشیابی توصیفی از دیدگاه معلمان ابتدایی کوهدشت در سال ۹۱-۹۰*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی درسی، دانشگاه خوارزمی تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

سجادی، محمدتقی؛ کیان، مرجان و صفایی موحد، سعید.(۱۳۹۳). آسیب شناسی پدیده انتقال آموزش در آموزشهای ضمن خدمت سازمان آموزش و پرورش(مطالعه موردی استان خراسانرضوی). *فصلنامه آموزش و توسعه منابع انسانی*،۱ (۲)، ۱-۲۴.

سیف، علی اکبر. (۱۳۸۵). *اندازه گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی*، چاپ چهارم. تهران: نشر دوران.

ظفری نژاد، عادل.(۱۳۹۳). *تحلیل محتوای کتاب درسی*. تهران: انتشارات کورش چاپ.

عسکر لجم اورک مرادی، علی.(۱۳۹۴). *ارزشیابی اثربخشی دوره های توانمندسازی از دیدگاه معلمان مقطع ابتدایی عشایر ایذه*. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت آموزشی، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

فتحی واجارگاه، کورش.(۱۳۹۴). *اصول و مفاهیم اساسی برنامه ریزی درسی*، چاپ دوم. تهران: انتشارات علم استادان.

قورچیان، نادرقلی و تن ساز، فروغ. (۱۳۷۶). *سیمای روند تحولات برنامه درسی به عنوان یک رشته تخصصی از جهان باستان تا جهان امروز*، چاپ اول.تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی.

کاظمی، علی و اشرفی، منصوره.(۱۳۹۳).بازنگری برنامه های ضمن خدمت معلمان زبان انگلیسی در ایران. *نشریه بین‌المللی آسیایی علوم اجتماعی*، ۴ (۱۰)، ۱۰۶۲-۱۰۷۶.

گوتگ، جرالد ال.(۱۳۸۹). *مکاتب فلسفی و آراءتربیتی*، (ترجمه محمدجعفر پاک سرشت). تهران: انتشارات سمت.

لطفی، حسن. (۱۳۹۳). *ارزیابی اثربخشی دوره های ضمن خدمت دبیران تربیت بدنی استان آذربایجان غربی با استفاده از مدل کرک پاتریک*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته تربیت بدنی، دانشگاه ارومیه، دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی.

ملکی، حسن. (۱۳۸۷). *برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل)*، چاپ دهم. مشهد: انتشارات پیام اندیشه.

موسی پور، نعمت الله.(۱۳۸۷).روند تحولات عنصر زمان در برنامه های درسی مقطع ابتدایی ایران. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۱۵ (۱)، ۹۷-۱۱۶.

مهرمحمدی، محمود. (۱۳۸۳). *برنامه درسی: نظرگاهها رویکردها و چشم اندازها*، چاپ دوم. مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.

میرزا محمدی، محمد حسن و قاضی زاده، مصطفی. (۱۳۸۷). بررسی نگرش معلمان در زمینه عوامل مؤثر بر گرایش آنها به تحصیل در دوره های ضمن خدمت. *اندیشه های نوین تربیتی*، ۴ (۱ و ۲)، ۱۹۳-۲۰۸.

Bozkurt, E., Kavak, N., Yamak, H., Bilici, C. S., Darici, O.,& Ozkaya, Y. (2012). Secondary school teachers' opinions about in-service teacher training: A focus group interview study. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 46*, 3502-3506.

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

Cabrita, I., Lucas, M., Capelo, A., & Ferreira, A.(2015). Maths in-service teacher training and the restructuring of secondary education in East-Timor. *Procedia-Social and Behavioral Sciences,186*, 649-655.

Chapman, R.J. &Wilson, P. (1999). Total quality training and human resource development. In J. P. Wilson (Ed.), *Human resource development: Learning and training for individuals and organizations* (pp. 393-415). London: Kogan Page.

Chou, C.-H.(2010). Investigating the effects of incorporating collaborative action research into an in-service teacher training program. *Procedia-Social and Behavioral Sciences,2*(2), 2728-2734.

Cofre, H., Gonzalez-Weil, C.,Vergara, C., Santibánez, D.,Ahumada, G., Furman, M.… Pérez, R. (2015). Science teacher education in South America: The case of Argentina, Colombia and Chile. *Journal of Science Teacher Education,26*, 45-63.

Demir, M. K. (2012).Perception of classroom and branch teachers working in primary schools towards in-service education. *Educational Research and Reviews, 7*(27), 597-605.

Eisner, E.W. (1994). *The educational imagination: On the design and evaluation of school programs* (3rd ed.). New York, NY: Macmillan.

El Warfali, F.I.S., &Yusoff, N.M.R.N.(2014). Classroom management: A study on the training needs of primary school teachers. *International Education Studies, 7*(13),1-5.

Hamdan, A. K. (2015). Challenges and constraints encountered by Saudi in-service science teachers: A critical perspective. *Learning and Teaching in Higher Education: Gulf Perspectives,12*(1) 1-20.

He, Q., Valcke, M.,& Aelterman, A.(2012).A qualitative study of in-service teachers' evaluation beliefs. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 69*, 1076-1085.

Katman, A. K., & Tutkun, O. F.(2015). Teachers' views related to the effectiveness of in-service training programs in primary schools. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 174*, 1878-1885.

Kenny, J.D. (2012). University-school partnerships: Pre-service and in-service teachers working together to teach primary science. *Australian Journal of Teacher Education, 37*(3), 57-82.

Kiper, A., & Tercan, S. S.(2012). The usage of information technologies in classroom environment among primary school teachers and their perception on in-service training programs on it. *The Turkish Online Journal of Educational Technology, 11*(3), 386-392.

Koç, E. M. (2016). A general investigation of the in-service training of English language teachers at elementary school in Turkey. *International Electronic Journal of Elementary Education,8*(3), 455-466.

Popa, O. R., & Bucur, N. F.(2014). Strengths and weakness of the Romanian pre-service training system in prospective secondary-school teachers view. *Procedia -Social and Behavioral Sciences, 128*, 256-261.

Saracaloğlu, S., Yilmaz, S., Cengel, M., Cogmen, S., Karademir, C. A. & Kanmaz, A.(2010). Elementary teachers' views about their roles in curriculum development

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

and evaluation process: The case of Denizli. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2*,2427-2434.

Uysal, H.H. (2012). Evaluation of an in-service training program for primary school language teachers in Turkey. *Australian Journal of Teacher Education, 37*(7), 14-29.

Vashist, V. (2002). *Modern methods of training of elementary school teachers.* New Delhi, India: Sarup & Sons.

Yilmaz, H. Y., & Esen, D. G. (2015). An investigation on in-service trainings of the Ministry of National Education (MONE). *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 186*, 79-86.

Yoo, S.-S., & Lee, M.J. (2014). In-service education and training for teachers in Korea and the role of the private sector from 1945 to 1970s. *Asia-Pacific Education Researcher,* published online Springer, *23*(3), 413–424.

[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]

[DOR: 20.1001.1.26766728.1396.14.2.4.7]
[Downloaded from qjfr.ir on 2026-10-14]